

Talán idős újszegediek még emlékeznek, hogy feléjük volt Réh János utca. Arra már nyilván senki sem, hogy száz éve kettő is! 1883-tól öt évig így nevezték a mai Odessza területén az Alsó ki-kötő sorból délnek nyíló és a Vedres utcába torkolló utcácskát. Ezt 1888-ban elzárták, „mivel — ahogy a korabeli újság írta — arra közlekedési szempontból szükség nincs, és a telkek jó árban értékesíthetők lesznek”. Helyette — Kulinyi Zsigmond javaslatára — Réh János utcának keresztelték át azt a csak valamivel nagyobb utcát, amelyet a Viz utáni utcanévrendezéskor, 1880-ban Kecske utcának neveztek el. Ez a Réh János utca 1948-ban még szerepelt a város térképén, de ezután elnyelte — a Tusnádi utcával együtt — a Közép fasor. A mostani Közép fasornak a Fürj utcától északra eső szakasza volt a Réh János utca, a Derkovits fasortól délnyugatra levő része pedig a Tusnádi utca.

Így maradt másodsor is utca nélkül Réh János. Pedig nem érdemtelenül kapta annak idején a megtisztelő utcanévet. Jelentős szerepet töltött be Szeged múlt századi történetében.

Legenda születése körül

II. József, még trónra lépése előtt, amikor anyjának, Mária Teréziának társuralkodója volt, országjárása során, 1768. április 19-én Szegedre érkezett. A hagyomány szerint az Aranyos Sas (a későbbi Arany Páva) vendéglőben szállt meg. Ezt akkoriban egy német származású vendéglős, bizonyos Réh János bérlete. Az évszázadokon át fennmaradt fáma szerint, amelyet először 1917-ben rögzített írásba a Szegedi Naplóban Sz. Szigethy Vilmos, a kalapos királynak és a szép kocsmárosnének szerelemgyereke lett Réh János, Szegednek előbbi tiszti ügyésze, majd főjegyzője. *A Szeged története* 2. kötetének névmutatójában az első szám órá vonatkozik. A többi szám már a fiára, ifjabb Réh Jánosra, II. József állítólagos unokájára tehát, akiről most beszélünk.

Ez a Réh János Főlsővároson született 1812. november 12-én. Édesanyja, Müller Franciska is neves, a Városnak több közeleti szereplő adó, elmagyarosodott német családjából való volt.

Az ifjú Réh János Pozsonyban elvégezte a jogakadémiát, s alig 22 éves, amikor szülővárosában ügyvédi gyakorlatba kezdett. Ott volt a Palánki Kaszinó megalapítói között, s 1834-ben a tisztikar tagjává, a kaszinó ügyészévé választották. 1837-ben Tary Pállal ő alakította meg Főlsővároson a Társalkodási Együletet. Ez a Maros utcai *kiskaszinó* lett a Bach-korszakban a nemzeti ellenállás fészke. Itt játszott Latabár Endre társulata, őrizve a magyar szót, és itt húzta éjjel-nappal a cigány:

*Megvirrad még valaha,
Nem lesz mindig éjszaka!*

1920 és 1926 közt ez az akkor már előregedett, vizes falú ház lett a Munkásotthon, amelybe rendszeresen eljárt Juhász Gyula, s amelyben 1924/25-ben megfordult József Attila is.

A nemzetőrtiszt

1848-ban Réh Jánost, a hajdani pozsonyi jurátust, természetesen a helyi radikálisok közt találjuk. Ekkori szereplését Reizner János rosszindulatúan ítélte meg. A Város történetírója Osztrovszky Józsefben (1818—1899) látta a helyi közélet legjelesebb alakját, s mivel Osztrovszky meg Réh — bár mindketten a haladás és a nemzeti függetlenség hívei voltak — ma már ki nem deríthető okokból nem szívtették egymást, Osztrovszkyknak Réh Jánosról alkotott kedvezőtlen véleménye átáramlott Reiznerre.

Azt állította pl., hogy az 1848. májusi választásokon Réh szeretett volna főbíró lenni, „de miután önértékes modoránál fogva hívei nemigen kerültek, sértett büszkeségből a főbírói állásra Tóth Mihály jelöltsége mellett buzgólkodott”. Hasonlóképpen azzal vádolta Réh Jánost, hogy júniusban csak Osztrovszky elleni „leplezett vetélkedésből és sértett hiúságból” javasolta Kossuthot országgyűlési képviselőnek, valójában ő maga szeretett volna az lenni. Addig logikus a föltevés, hogy Réh Osztrovszky ellen Kossuthot sikert ígérően jelöltette, de hogy ebből miért következne a saját ambíciója, nem világos. Különben az sem róható fel neki, ha maga is képviselőre törekedett. Végére az egyéni törekvések is szolgáltathatják a közönség érdekét.

Jutott azért tisztség neki is. A városi közgyűlés augusztusban őt választotta meg az esküdtszéki bíróság elnökének. Tagja volt a hadi választmánynak is. Majd mint a főlsővárosi negyedik nemzetőr század parancsnoka kivette részét a szabadságharcból. A Szegedi Napló 1914. január 14-i számában V. Gy. még élő veterán megírta: „En, aki a szabadságharcban Réh századában harcoltam, igen jól ismertem a nagy embert.” Elmondta: Réh százada volt az első, amely 1849. február 11-én átlábolt a befagyott, de már olvadó Tiszán a Várost Újszegedről támadó szerb lázadók visszaverésére.

Jutott azért tisztség neki is. A városi közgyűlés augusztusban őt választotta meg az esküdtszéki bíróság elnökének. Tagja volt a hadi választmánynak is. Majd mint a főlsővárosi negyedik nemzetőr század parancsnoka kivette részét a szabadságharcból. A Szegedi Napló 1914. január 14-i számában V. Gy. még élő veterán megírta: „En, aki a szabadságharcban Réh századában harcoltam, igen jól ismertem a nagy embert.” Elmondta: Réh százada volt az első, amely 1849. február 11-én átlábolt a befagyott, de már olvadó Tiszán a Várost Újszegedről támadó szerb lázadók visszaverésére.

A Bach-korszakban

Az önkényuralom alatt ügyvédi tevékenységén kívül csak gazdálkodott. Első felesége Bába-lány volt, s tőle örökölte a franciahegyi dűlőben, a mai Csongrádi sugárút és az Öthalmi út között ötvenholdas majorját. S megint szembe kell néznünk egy váddal, amelyet Osztrovszky József jegyzetei nyomán Szmollény Nándor vetett papírra (1906). Osztrovszky azt állította, hogy amikor őt a forradalomban és a szabadságharcban végzett tevékenységéért pörbe fogták, iratait és levelezését gróf Cziráky József hadbiztos megbízásából Réh János szolgáltatta be az aradi haditörvényszéknek, s ezek alapján ítélték előbb halálra, később kegyelemből hatévi várfogságra.

Szomorú, hogy ez a két kiváló ember, Osztrovszky és Réh, így acsarkodott egymásra. Csak ezzel magyarázható Osztrovszkyknak bizonyítatlan vádjai. Már Czimer Károly hihetetlennek tartotta. „Szmollény — írta (1929) — félreértésnek lehet áldozata, mert Réh János becsületes és főképpen puritán gondolkodásától távol esett.” A már idézett V. Gy. 1914-ben azt írta: a vádaskodások irigységből fakadtak. Ügyvédtársai féltékenyek voltak rá, „mert hát Réh úgy a tudományban, mint jellemében jóval kimagaslott közülük”. A Napló nekrológjában ezt írta: „Réh János életét, működését, jellemét és hazafiságát ismerik a szegediek. A közpályán való működése alatt mindig városunk s népe jólétét hordozá szívében, s mindig radikális, független gondolkodású férfiú volt. Mi, függetlenségek, különös halálával tartozunk emléke irányában, mert hajdan működése fénypontján ő volt az, aki Szegeden a függetlenségi pártot megteremté.” „Elvűségénél és tántoríthatatlan jelleménél fogva közbecsülésben részesült még ellenfelei részéről is.”

Palotás Fausztin, aki fiatal diákként Réh János hasonló nevű fiának házitánítójaként bejáratos volt házukba, közlelő ismerte, s a Szegedi Naplóban 1917. július 12-én ezeket írta róla: „Mint a függetlenségi eszmék rajongó, tántoríthatatlan híve, a Madarász József iskolájából került ki. Független 48-as a legszélsőbb, legradikálisabb értelemben.” A több mint három évtized távolában született két jellemzésben nem véletlenül azonos a *tántoríthatatlan* jelző. Ez az ember nem árulhatta be Osztrovszkyt!

A leghíresebb polgármester-választás

Ferenc József 1867. február 17-én kinevezte Andrássy Gyulát miniszterelnökké; 20-án megalakult a felelős magyar kormány. Megszületett a kiegyezés. Azonnal megindult a küzdelem a helyi önkormányzati tisztsgék betöltésére. A Deák-párt Osztrovszky Józsefet, a kiegyezés ellenfelei Réh Jánost jelölték a polgármesterségre. Osztrovszky hívei a palánki és főlsővárosi polgárok, Réh János támogatói főként iparosok és alsóvárosi földművelők voltak. Április 29-én a városháza előtt zajlott le a két tábor — a zöld cédulás Osztrovszky-hívek és a fehér cédulás Réh-pártiak — választási csatája. Ezt Reizner, Czimer, újabban Ruszoly József (*A szegedi népképviselői közgyűlés*. 1984.) részletesen leírta. Réh Jánosra 1185, Osztrovszkyra 890 szavazat esett. Még a Réh iránt megértő Czimer is így summázta az eredményt: „A lépre csalt alsóbb néposztály nagy számánál fogva győzelmet aratott az értelmiség fölött.” Fölrotta Réhnek, hogy az önkényuralom alatt is szolgáló szerbeket (Veszeli-novics Bazil főjegyzőként, Szremázt Józsefet főkapitányként) vette maga mellé. „Réh Jánost — folytatta — a város diszhintáján hozták a díszmargarban fungáló Dáni Ferenc miniszteri biztos elé. Réh János a nagy demokratát adta: nyári pantallóvaszon nadrágban tette le az esküt. A nép azután a város fogatából a lovakat kifogta, és maga húzta haza Réh Jánost a házába...”

1871-ben a szabad királyi városokat törvényhatóságokká alakították át, és élükre a kormány bizalmi embereiül főispánokat állítottak. Augusztus 2-án a király Dáni Ferencet (1816—1883) nevezte ki Szeged első főispánjává. A szabadságharc e másik nemzetőr kapitányát hívei fáklás zenével köszöntötték. Réh János nem vett részt az ünnepségen. „Nem a Dáni Ferenc személye ellen való indulatból — írta Czimer —, hanem meggyőződésénél fogva az ősi szabad királyi városok 800 esztendő kiváltságából fakadó önkormányzatának volt híve, s a városi főispánságot a polgármesteri állás degradálásának tartotta, és a nagy múlt által kifejlesztett városi autonómia halálra ítéltének tekintette, és mint a város első választott tisztviselője nem akart kinevezett főispántól függeni.” Augusztus 9-én a tanácsulésen a főispáni kinevezés tárgyalása előtt átadta az elnöklést a főbírónak, benyújtotta a tanácsnak már elkészített lemondólevelét, és minden búcsú nélkül otthagyta polgármesteri széket.

Reizner azt állította, hogy Réh polgármestersége idején nem volt a korszaknak jelentős alkotása. A főreáliskola is (a mai központi egyetem) csak Réh lemondása után épült föl, bár terveit ő készítette elő. Czimer igazságosabban méltatta tevékenységét: „A népszerűséget és közhivatalt sohasem kereste. Polgármesterségre sohasem törekedett, de a viszonyok belesodorták a közügyek vezetésébe. Polgármestersége alatt kerülhetetlen szigorral vitte a város ügyeit: a függetlenségi párthoz csatlakozott, és hajlíthatatlan mevérséggel tette magát szembe a kormánnyal. Nem volt rábírható, hogy a város ügyes-bajos dolgaiban küldöttségeket vezessen a miniszterek elé, de a pereket, amikben ítelt, a legtisztább törvényesség jellemezte.”

Legenda halála körül

Visszavonulása után könyvei és jószágai közé húzódott. „Korá tavasztól késő őszig kint lakott, s csak a kemény, zord tél kényszerítette be a városba, a Dugonics utcai kúriájába — írta Palotás Fausztin. — Gazdasági ügyeit egy mindenessel maga végezte; olykor kísétált a közeli Makkos-erdőbe; majd régi filozófiai, jogi könyveket olvasott. Kitűnő latinsággal írt, s a régi magyar klasszikusokat folyton magasztalta.” Czimer szerint: „Néhány bizal-

mas barátja látogatta, és hajdani humorának talpraesett, szatirikus nyilatkozatát és az új idők vezetőire tett csipős megjegyzéseit a kaszinókban továbbadták.”

Életének utolsó esztendejében gyógyíthatatlan szívbaja ágyhoz kötötte. Elkeseredve mondta egyik barátjának: „Csak az ólom segíthet már az én bajomon...” 1881. karácsony éjszakáján aludni küldte mellette virrasztó feleségét, Laczkovics Augusztát, azután párnája alól elővette pisztolyát, és beteg szívének irányította.

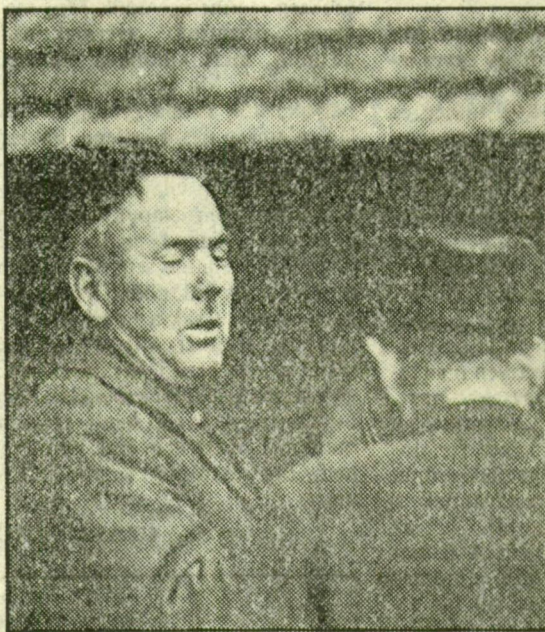
Kortársaitól annyit emlegetett puritánságát jellemzi az is, hogy soha nem állt fényképezőgéppel. Halálhírére Pálffy Ferenc (1824—1907), utóda a polgármesteri székben, szokatlan utasítást adott, hogy Réh János arcása megmaradjon az utókornak. A házhoz küldött fotográfus a családdal földlőtettette és karosszékbe ültette a halottat. Amikor Aigner Károly kerületi tiszti orvos, aki még az éjjel megállapította a halál beálltát, majdnem összeesett, amint meglátta Réh Jánost székben ülve! Felesége ugyanis nagy zavarodottságában a fényképész távozása után ott felejtette...

Erről a képről festette meg Tóth Molnár Ferenc a többi polgármesterevel együtt Réh János olajképét a múzeum számára. Persze ezen már nyitva van a polgármester szeme. Am nem csoda, ha lánya szerint nem olyan volt. „De hát nem a piktor hibája: ő sohasem ismerhette azt a jó-ságos, szelíd tekintetét.”

„Talpig derék, jellemes ember volt, méltó a közbecsülésre, szeretetre, melyben polgártársai évtizedeken át részesítették” — írta róla Palotás Fausztin, pedig ő sem értett egyet Réh János radikális, ellenzéki fölfogásával. „En nem mint pártembert, politikust, polgármestert, de mint embert tanultam ismerni, szeretni, becsülni.”

Szolgáltatassunk hát neki elégtételt az igaztalan vádakért. Nem szükséges Kossuthot meg Széchenyit, Adyt meg Babitsot, Juhász Gyulát meg Móra Ferencet, József Attilát meg Illyés Gyulát, Osztrovszky Józsefet meg Réh Jánost egymással szemben kijátszani, vagy-vagy alapon becsülni. „A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés...” Mind egyiknek voltak erényei, voltak hibái, s minél nagyobbak voltak azok maguk, annál nagyobbak lettek ezek az erények, ezek a hibák. De mi nem a hamut akarjuk átvenni tőlük, hanem a tüzet.

PÉTER LÁSZLÓ

SCHMIDT ANDREA

Tanyán

